

Civilization Boundaries
Цивилизационни граници

ЯГЕЛОНСКИЯТ УНИВЕРСИТЕТ И БАЛКАНИСТИКАТА СЛЕД 1989 Г.

Виктор Рогозенски

Институт за исторически изследвания – БАН

Резюме. Статията е посветена на Ягелонския университет (Краков, Полша), който през шествековната си история се е утвърдил като един от важните изследователски центрове, занимаващи се с проблематиката на Югоизточна Европа. Авторът поставя акцент върху постиженията на професорите и преподавателите от Университета в сферата на балканистиката след края на Студената война.

Keywords: Jagiellonian University, Balkan studies, Southeast Europe, Poland

В политическо, историческо и културно отношение Югоизточна Европа е регион, където своя отпечатък са оставили редица народи и цивилизации: древни, средновековни и модерни, регион, където се усеща силното влияние на християнството и на исляма, на Ориента, на руската и на западноевропейската култура, на капитализма и на болшевишкия социализъм.

Като буферна зона между Европа и Азия, на Балканския полуостров винаги се е усещало влиянието на външни сили. И днес на Балканите се преплитат интересите на САЩ, западноевропейските страни и Русия, та дори и на страните от Близкия и Далечния изток. Живеем в част от европейския континент, която винаги се е намирала на кръстопът, където остават неразкрити още много тайни. И именно поради тази причина Балканите предоставят широки възможности за работа на изследователи от различни области на науката.

Историческата традиция на Ягелонския университет

Обект на изследване на тази статия е Ягелонския университет в Краков, Полша, по-специално балканистиката в периода след 1989 г. Нека подчертаем, че това е университетът с над шествековна история, намиращ се в самото сърце на Европа както в географско, така и в културно отношение; университетът, който е жив свидетел на Средновековието и на Ренесанса, на чуждо владичество и на двете световни войни, на бунтове и протести от световно значение, на социализма, постсоциализма и капитализма. По време на дългата си история това учебно заведение се намира последователно в две големи империи – Полско-Литовската и Австрийската (Авс-

тро-унгарската), като и за двете е важен образователен център. С него са свързани имената на Николай Коперник, Папа Йоан Павел II, Кшиштоф Зануси и Норман Дейвидс.

Ягелонският университет е създаден в далечната 1364 г., като по-ранното му име било Академия Краковска. Основан е със съгласието на Ватикана по времето на крал Кажимиеж Велики. При управлението на този последен владетел от династията Пиаст родината му постига убедителен териториален и икономически подем. Поради това за него казват „той завари Полша дървена, а я остави каменна“. След него значителни реформи на Университета прави и кралица Ядвига от династията Андегавен. При все това, Академия Краковска по-късно носи името на прочутата Ягелонска династия, управлявала страната в периода 1386 – 1572.

През втората половина на XVIII век, през целия XIX век, та чак до края на Първата световна война Университетът се намира в пределите на Австрийската/Австро-унгарската империя. През 1939 г., след избухването на Втората световна война, много от професорите и асистентите са арестувани, интернирани и ликвидирани от хитлеристите. По време на войната учебното заведение официално е затворено, но в подземията на града се провеждат тайни занятия с над 800 студенти.

Ягелонският университет има реномето на едно от най-старите висши училища в света и на най-стария в региона на Централна Европа (след Карловия университет в Прага, основан 16 години по-рано). Понастоящем учебното заведение наброява 15 института, в които следват над 40 хиляди студенти. Университетът е член на редица престижни международни академични организации, сред които Grupa Coimbra или Euroraeum. Намира се в списъка на 500-те най-реномирани висши училища в света. В краковското висше училище учат както поляци, така и студенти от цял свят. Но най-многобройни са учащите от страните на бившия Съветски съюз, най-вече от Украйна, Беларус, Казахстан и Русия. Български студенти също има, макар и да са сравнително малко на брой. Възпитаник на реномираното висше училище е видният филолог, писател и бивш ректор на СУ „Св. Климент Охридски“ проф. Боян Биолчев. Други известни българи, свързани с този университет, са учените Любомир Андрейчин и Куйо Куйев. Преподавателка там е била и видната българистка проф. Елка Константинова.

Краковският университет се намира в непосредствена близост до редица важни исторически и природни обекти като двореца Вавел, Мариакката катедрала, Старе место (централният площад), който е най-големият обект от този тип в Европейския съюз, и парка „Планти“, който го обгражда от всички страни, както и река Висла, която минава през територията на цяла Полша и символично я разделя на две части – западна и източна.

Балканистиката в Ягелонския университет

Балканите са основна тема на изучаване главно в три института – Института по политически науки и международни отношения, Института по история и Института по славянски филологии.

Най-много преподаватели, занимаващи се с балканската тематика, има в Института по политически науки и международни отношения. Болшинството от тях са членове на Катедрата по съвременна световна история, ръководена от проф. Ирена Ставови-Кавка.

Проф. Ирена Ставови-Кавка преподава в Ягелонския университет „Политически трансформации в Централна и Югоизточна Европа“. Същевременно тя е член на редица научни комисии като Полско-българската комисия към Българската и Полската академия на науките във Варшава и в София, Историческата комисия при ПАН в Краков, Балканската комисия при ПАН в Познан.

Проф. Кавка е изследовател със сериозен интерес към Балканите, и по специално към Македония. Автор на монографиите „Македония в политиката на балканските държави през двадесети век“, издадена в зората на македонската независимост още през 1993 г., „Икономическата експанзия на Третия райх в Югославия и Румъния 1929 – 1939“, издадена през 1993 г., „История на Македония“, издадена през 2000 г. във Вроцлав, Варшава и Краков. Ирена Ставови-Кавка често посещава балканските държави, включително и България, където участва в конференции и събира научни материали. Автор е на редица учебници, посветени на съвременната история на света.

Под редакцията на Ирена Ставови-Кавка и на съпруга ѝ Мачей Кавка (също изследовател на Балканите и преподавател в Института по журналистика на Ягелонския университет) излиза „Македонският дискурс за независимост“ (Stawowy-Kawka & Kawka, 2011). Това е сборник от статии на различни автори, които засягат аспекти на новата македонска държава в политическо, икономическо, културно и обществено отношение. Разработени са въпроси за началото на македонската автономна република в състава на Югославия през август 1944 г. до нейната декларация за независимост през 1991 г.

Също под редакцията на Ирена и Мачей Кавка е публикуван и сборникът „Националната идентичност в мултинационалното общество“ (Stawowy-Kawka & Kawka, 2008). В отделните статии се анализират проблемите на мултинационализма в тази нова балканска страна, като се изследва как наред със славяните живеят още албанци, турци, роми и евреи.

Под редакцията на проф. Ирена Ставови-Кавка самостоятелно излиза „Лицето на конфликтите между славянските народи през деветнадесети и двадесети век в историографията“ (Stawowy-Kawka, 2008). В сборника са поместени публикации за историята на славянските народи и държави както на Балканите, така и в Централна и Източна Европа. Тук са представени различни конфликти и техните причини и последици.

Друг учен от същия институт и катедра, изследващ региона на Югоизточна Европа, е доц. **Агнешка Кастори**. Обект на нейните трудове е новата и най-новата история на Румъния. Кастори е автор на изследването „Разпокъсването на Румъния през 1940“ (Kastory, 2002), в което анализира историята на страната между двете световни войни. Това е периодът, през който Румъния има най-голямата територия в цялата си история (295 хил. кв. км, поради което често е определяна от историците като „Романия Маре“). В монографията подробно са описани и драматичните събития от 1940 г., когато страната е разпокъсвана от всички страни и губи територии. Тя отстъпва Бесарабия и Северна Буковина в полза на СССР, Трансилвания – в полза на Унгария, и Южна Добруджа – в полза на България. Събитията са приети от обществото и политическия елит в страната с голям трагизъм, защото през 1940 г. рухва завинаги блясът „Романия Маре“. Друга книга, авторство на Агнешка Кастори, е „Дунавското корабоплаване в международната политика през XX век“ (Kastory, 2011).

В Ягелонския университет Кастори преподава и по-обща дисциплини като „История на Близкия изток след 1945“, „Политическа история на Европа след 1945“, „Обща история на Европа през двадесети век“.

Възпитаник на проф. Ирена Ставови-Кавка е д-р Рафал Вожница. **Рафал Вожница** е асистент в катедрата по Съвременна история на света. В Краковския университет той преподава следните предмети: „История на двадесети век“, „Транснационална престъпност“, „Съвременни проблеми на международната политика“. Наред с това той има и проучвания, свързани с външната политика на Турция. Член е на Международния комитет на славистите.

Д-р Вожница е специалист по съвременна българска история. Той е автор на монографията „Българската вътрешна политика и интеграционните процеси с ЕС“ (Woznica, 2011).

В нея той описва събитията около 1989 г. и края на режима на Тодор Живков и началото на прехода към пазарна икономика. Авторът разисква и все още спорния въпрос за края на българския преход: дали това става през 2001 г. с идването на власт на НДСВ и разбиването на двуполусния модел СДС – БСП? Или когато страната става членка на НАТО? Или когато става членка на ЕС? Или дали преходът още не е приключил?

В монографията се изследва вътрешната политика на България в годините на прехода и нейното отражение върху преговорите за членство на страната в ЕС, проследява се развитието на самите преговори преди историческата 2007 г.

Рафал Вожница е автор и на редица научни статии, най-известните сред които „Българо-сръбското съперничество в периода 1878 – 1913 г. в научните трудове на съвременните полски историци“, „Политиката на САЩ и ЕС спрямо етническите събития в Македония“, „Ролята на ЕС в реализацията на Охридското споразумение по отношение на полицията“, „От комунистическата

партия към съвременната социалдемокрация, вътрешните реформи на БСП в периода 1990 – 2005“.

Друг член на Катедрата по съвременна история на света в Института за политически науки и международни отношения е **д-р Мирела Кожениевска - Вишневска**. Научните изследвания на д-р Вишневска са насочени към съвременната история на Балканите или по-конкретно към историята на Югославия и етническите проблеми, породени след разпадането ѝ. Автор е на следните монографии: „Сърбия при управлението на Слободан Милошевич“ (Korzeniewska-Wiszniewska, 2008), „Взаимотношенията между държавите в бивша Югославия“ (Korzeniewska-Wiszniewska, 2010), публикувала е различни политологични статии като „Френският поглед върху косовската война“, „Процесът на политическия и обществен разпад на Югославия във втората половина на 80 години на двадесети век“, „Охридското споразумение в сръбските медии“. В момента работи върху проекта „Положението на сръбските малцинства в бившите югославски републики след 1995 г.“. В Ягелонския университет тя води курсове с по-широка или съвременна насоченост като: „Етнически и религиозни проблеми в съвременна Европа“, „Проблемите на сигурността на балканските държави в политиката на ЕС“, „Политически трансформации в Централна Европа и на Балканите“.

Д-р Мирела Кожениевска-Вишневска участва в редица международни комисии и организации. Тя е член на Комисията по балканистика при Полската академия на науките в Познан, на Полската културологична и историческа комисия по балканистика (филиал на Международната асоциация по проблемите на Югоизточна Европа). Член е и на Международния комитет на славистите.

Специалист по балканска проблематика в същия институт, но в катедрата „Съвременни политически системи“, е проф. Ева Буйвид-Курек. **Проф. Буйвид-Курек** води университетските курсове „Международна обществена политика“, „Обществена политика“, „Политическата система на Република Полша“. Нейната научноизследователска дейност е насочена към постюгославското пространство и това е напълно закономерно, като се има предвид, че изследователката е била няколко пъти на стаж в Белградския университет: първия път през далечната 1984 г., когато Белград още е бил столица на Югославия, а последния път – през 2010 г. През 2008 г. проф. Курек публикува монографията си „Постюгославските държави. Политологически очерци“ (Bujwid-Kurek, 2008). Тя е автор е и на други изследвания, посветени на сръбската история: „Сърбия в новото конституционно устройство“ (Bujwid-Kurek, 2012).

Балканската тематика е застъпена и в Института по история на Ягелонския университет. Един от изявените специалисти там е **доц. Пиотр Врубел** – директор е на катедрата по обща средновековна история.

Врубел е специалист по средновековна история на Балканите. Автор е на монографията „Дубровник в периода 1358 – 1526“ (Wrobel, 2010). В нея е представена историята на средновековната Рагуза – перлата на Адриатическо море, по време на най-големия ѝ разцвет след отделянето на града от Венеция и минаването под не особено голямата зависимост от унгарските владетели. Анализирани са влиянията на Рагуза върху политиката на различните страни (Турция, Венеция), както и животът в този град по онова време.

Друга важна публикация на доц. Врубел е книгата „Кръстът и полумесяцът. Западните Балкани спрямо Турция в периода 1444 – 1463“ (Wrobel, 2000), посветена на завладяването на Балканския полуостров от Османската империя и отражението му върху региона и Европа. Анализирани са икономическите, обществените, етническите, културните и религиозните промени в Югоизточна Европа през петнадесети век. Авторът описва и начините на завладяване на Балканите от османците. Те биват различни, но основно се изразяват в анексия на териториите по военен път, опустошаване на редица важни места, икономическо господство чрез налагане на редица нови данъци, както и ликвидирането на управляващия елит на завладените държави. В книгата е поставен акцент и върху взаимоотношенията между западнобалканските народи и Турция. Пиотр Врубел е участник в различни полски и международни конференции, посветени на балканската история.

Друг учен преподавател от този институт, занимаващ се с историята на региона на Югоизточна Европа, е доц. **Тадеуш Чекалски**. Основните му професионални интереси са свързани с миналото на Албания и България. Автор е на книгата „Албания“ (Czekalski, 2003), която е част от поредицата „История на държавите по света през XX и XXI век“. В нея е разказана историята на страната през двадесетото столетие, но в увода читателите имат възможността да се запознаят с историята и на древните илири до налагането на османската власт. По-подробно е представен периодът след Балканската война, като се започне с обявяването на албанската независимост на прочутия Национален конгрес във Вльора през 1912 г., междувоенните трудности на страната, Втората световна война и налагането на Комунистическия режим на Енвер Ходжа. Не са пропуснати и промените в страната от края на осемдесетте и началото на деведесетте години на изминалото столетие.

От същата поредица „История на държавите по света през XX и XXI век“ през 2010 г. под авторството на доц. Чекалски е публикувана и монографията, посветена на България (Czekalski, 2010). Това е първата от подобен тип публикации в Полша, покриваща цялостно българската история през двадесетото столетие. Уводът е посветен на историята на страната от освобождението ѝ от османско владичество до обявяването на независимостта на Царство България, а изложението представя историята на България след историческата 1908 г. до приемането на страната в Европейския съюз на 1 януари 2007 г., като е

отделено внимание на страната в двете световни войни, на вътрешното развитие на царството и на последвалата я Народна република и на историческите промени от 1989 г. Наред с политиката на страната, монографията представя и културните процеси през изминалото столетие.

Що се отнася до преподавателската дейност на доц. Чекалски в Ягелонския университет, тя е свързана с по-общи предмети, като „Обществен прогрес и деградацията в ново време“, „Обща история на XX век“, „История на Полската народна република“, „Насилието в обществения живот през XIX и XX век“.

Историята на Югоизточна Европа, но от по-ранния период, изследва византологът **Станислав Турлей**. Доц. Турлей е автор на монографията „Юстиниана Прима“ (Turlej, 2011). Юстиниана Прима била основана от император Юстиниан и се славела с красивата си архитектура. Наред с това авторът анализира и църковната политика на императора, живял през шести век. Друга известна книга на Станислав Турлей, посветена на балканската проблематика, е „История на Гърция“ (Turlej et al., 2006).

В историческия институт доц. Турлей преподава „Византия и Европа VI – XII век“, „Древна история – Гърция, Рим, Египет и Изтока“.

Друг център, където се преподава проблематика, свързана с Балканите в Ягелонския университет, е Институтът на славянските филологии. Наред с полски, чешки, словашки, тук активно се изучава още българска, сръбска, хърватска и словенска филология. Студентите по славянска филология със специалност българистика изучават освен езика също и „История на българския език“, „История на българската литература“, „История на културата в България“ и пр.

Българският език е преподаван от редица полски учени, един от който е **проф. Александър Наумов** – преподавател с български корени в рода си, който през 1974 г. защитава дисертация, през 1983 г. става доцент, а от 1997 г. е професор. Проф. Наумов има изключително активна преподавателска дейност, като от началото на деветдесетте години на XX век освен в Краков води лекции и в университета „Адам Мицкевич“ в Познан и във Венецианския университет. Участвал е в над 60 научни конференции. Главните области на неговите трудове са: духовността и теологията на източното християнство, ролята на Библията в славянската култура, църковнославянската литература (старобългарска, старосръбска, староруска). Неговите най-известни монографии са „Изследване в областта на средновековната литература“ (Наумов & Станчев, 2004), „Църковнославянските ръкописи в Полша“ (Naumow et al., 2004). В последните няколко години проф. Наумов издава и статиите „Въведение в енцикликата *Slavorum Apostoli*, Йоан Павел II, събрани материали“, „Косово на сърби и албанци. Християнското наследство на Косово и Метохия“, „Уникалният празник в чест на св. Константин-Кирил Философ сред българските католици“.

Друг виден учен българист от Института на славянските филологии е **доц. Елжбиета Солак**. Доцент Солак е българска възпитаничка – през 1986 г. завършва българска филология в СУ „Св. Климент Охридски“ в София. В Ягелонския университет тя преподава „Въведение в науката за езика“, „Преводи на специализираните текстове (научни и хуманитарни)“ и „Преводи на специализираните текстове (правни и икономически)“. Същевременно чете лекции и в университета „Адам Мицкевич“ в Познан.

Солак е автор е на изследванията „Езиковите и околоезиковите проблеми на Българското възраждане“ (Solak, 2009), „Новобългарската Библия и нейният език“ (Солак, 1997). Издава и редица публицистични статии, сред които „Стереотипът на циганина в българската фразеология“, „Специфика на българската библийна стилизация“ и пр.

Сред лекторите от Факултета по славянски филологии има и няколко български учени, като **доц. Мария Илиева-Иванова** – възпитаничка на катедра „Българска филология“ във Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“. През 2002 г. тя защитава дисертацията си, четири години по-късно се хабилитира. В Краков тя преподава „Практическо изучаване на българския език“, „Практическото изучаване на езика на специализацията“. Същевременно тя е координатор на студентската програма Erasmus между университетите във Велико Търново и Краков.

Главните интереси на доц. Ивановасавобластта на стилистиката, морфологията и изучаването на българския като чужд език. Автор е на монографиите „Българинът в своите местоимения“, „Количествен анализ на местоименната употреба в стиловете на българския език“, „Съвременният тълковен речник на българския език“. Нека посочим и някои други специалисти в областта на българския език от този университет: Роберт Сендек, Магдалена Питлак, Ян Страдомски, Целина Юда, Ванда Стемпниак-Минчева, Анета Сапета.

Що се отнася до останалите славянски езици на Балканите, сръбският и хърватският език също си имат своите специалисти в Ягелонския университет. Един от тях е **проф. Мария Домбровска-Партика**.

Тя е професор от 2003 г., като преподава „История на културата на специализирания език“ и „Преводи на литературни текстове“.

Нейната научноизследователска дейност е насочена към следните области: културология, стереотипи, автостереотипи, теория на литературата, дискурсът. Автор е на книгите „Литературната интерпретация на терените на западното и южното славянство“ (Dabrowska-Partyka, 1981), „Славянските култури между посткомунизма и постмодернизма“ (Dabrowska-Partyka, 2009).

В последно време проф. Домбровска-Партика работи върху проекта „Реинтерпретацията на културните традиции в постюгославските страни след 1995 г.“. Тя взима участие и в редица международни конференции, провеждани в Полша, Сърбия, Хърватия и Словения.

Друг виден учен от същия институт, занимаващ се със сходна тематика, е **доц. Дорота Гил** – магистър по руска и сърбо-хърватска филология, която преподава „История на сръбската литература“. Освен в Краков тя е преподавала и в Института на източнославянските филологии във Венеция и в Падуа. Нейните интереси са свързани със сръбската литература и православие. Тя е автор на книгите „Сръбската химнография и нейната роля в народната култура“ (Gil, 1995) (дисертационен труд от 1993г.) и „Православие. История. Народ. Мястото на духовната култура в сръбската народна традиция и съвременността“ (Gil, 2005), с която се хабилитира 12 години по-късно.

Студентите от Ягелонския университет изучават също „Практическа наука на сръбския език“, „Практическа наука на хърватския език“, „История на сръбската култура“, „История на хърватската култура“, „История на хърватската литература“.

Заклучение

Балканската тематика винаги е била част от полето на научния интерес на лекторите и професорите от Ягелонския университет в Краков. Оживените събития от последните десетилетия, свързани с края на студената война, разпадането на СССР и Югославия привличат вниманието на изследователите от Университета, макар че не липсват и изследвания на по-старата и средновековната история на този регион. Балканите са основна проблематика на Института на славянските филологии, Института по политически науки и международни отношения и Института по история в Ягелонския университет. По отношение на българистиката след 1989 г. разбира се, от най-голямо значение е появата през 2003 г. на монументалния труд на доц. Тадеуш Чекалски по история на България през XX в. в поредицата „История на държавите по света през XX и XXI век“.

ЛИТЕРАТУРА

Наумов, Ал., Кр. Станчев. (2004). *Изследване в областта на средновековната литература*. Краков.

Солак, Е. (1997). *Новобългарската библия и нейният език*. Краков.

Bujwid-Kurek, E. (2008). *Panstwo pojugoslawianskie: szkice politologiczne*. Krakow.

Bujwid-Kurek, E. (2012). *Serbia w nowej przestrzeni ustrojowej*. Krakow.

Czekalski, T. (2003). *Albania*. Warszawa.

Czekalski, T. (2010). *Bulgaria*. Warszawa.

Dabrowska-Partyka, M. (1981). *Interpretacja literacka na terenie zachodniej i poludniowej slowianszczyzny*. Krakow.

Dabrowska-Partyka, M. (2009). *Kultury slowianskie miedzy postkomunizmem a postmodernizmem 1989 – 2004*. Krakow.

Gil, D. (1995). *Serbska hymnografia narodowa*. Krakow .

- Gil, D. (2005). *Prawosławie, historia, narod: miejsce kultury duchowej w serbskiej tradycji I współczesności*. Krakow.
- Kastory, A. (2002). *Rozbiór Rumunii w 1940 roku*. Warszawa.
- Kastory, A. (2011). *Żegluga dunajska w polityce międzynarodowej*. Krakow.
- Korzeniewska-Wiszniewska, M.(2008). *Serbia pod rządami Slobodana Milosevica*. Krakow.
- Korzeniewska- Wiszniewska, M. (2010). *Kształtowanie relacji między państwami byłej Jugosławii w ostatnim dziesięcioleciu*. Lublin.
- Naumow, Al., E. Naumow, A. Kaszlej, J. Stradomski.(2004). *Rekopisy cerkiewnosłowiańskie w Polsce*. Warszawa.
- Solak, E.(2009). *Znaki szczególne: językowe I wokoleżykowe problem bułgarskiego Odrodzenia*. Krakow.
- Stawowy-Kawka, I. (2008). *Obraz konfliktów między narodami słowiańskimi w XIX i XX wieku w historiografii*. Krakow.
- Stawowy-Kawka, I.; M. Kawka. (2008). *Tożsamość narodowa w społeczeństwie multietnicznym*. Krakow.
- Stawowy-Kawka, I.; M. Kawka. (2011). *Macedoński dyskurs niepodległościowy*. Krakow.
- Turlej, St., J. Bonarek, T. Czekalski, Sl. Sprawski. (2006). *Historia Grecji*. Krakow.
- Turlej, St. (2011). *Justyniana Prima*. Krakow.
- Woznica, R. (2011). *Bułgarska polityka wewnętrzna a procesy integracji z Unia Europejska*. Krakow.
- Wrobel, P. (2000). *Krzyż i Polksiezyec: Zachodnie Balkany wobec Turcji w latach 1444 – 1463*. Krakow.
- Wrobel, P. (2010). *Dubrownik w latach 1358 – 1526*. Krakow.

JAGIELLONIAN UNIVERSITY AND THE BALKAN STUDIES SINCE 1989

Abstract. The article examines the Jagiellonian University (Krakow, Poland), which - during its 650-year-old history, has established itself as one of the important centers for study and research of South-Eastern Europe. The author focuses on the achievements of the professors and lecturers of the Jagiellonian University in the field of the Balkan studies since the end of the Cold war.

✉ **Viktor Rogozenski, PhD Student**
Institute of Historical Studies
Bulgarian Academy of Sciences
67, Shipchenski Prohod Blvd.
1504 Sofia, Bulgaria
E- mail: dragon_125@abv.bg